

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА

КЊИГА

60

1996.

ОСВРТ

Стеван Поповић

КАРАЂОРЂЕВО ПОРИЈЕКЛО

Миграциона помјерња из црногорских брда и источне Херцеговине вршена су током више стољећа, почев од XV па до свршетка XIX вијека. Та помјерња су вршена тако сељењем од једног мјеста до другог, да би се чешће завршила у Шумадији, али и у другим мјестима. Та тзв. метанастазичка помјерња вршена су обично послје ратова и неродних година и била су, углавном, економске природе: борба да се сиромаштво, оскудица и глад замијене сношљивијим животом у новој средини. Тако су у XVIII вијеку, особито у његовој другој половини, била јака исељавања из брдовитих предјела Црне Горе и источне Херцеговине, и то нарочито у Шумадију, која је обилувала плодном и необрађеном земљом. Исељавање из Зете и црногорских брда текла су већином преко Лијеве Ријеке у Полимље, а одатле преко Пештера, Голије и Јавора у Шумадију.

Тај исељенички елемент, живав и отпоран, показао је велику упорност у стварању бољих животних услова, као и на многим другим пољима. Јован Дучић је писао да је планина Дурмитор тачка око које, у растојању од сто километара ваздушних, живи расадник свих највећих војсковођа, јунака, пјесника и научника, „све вибрације расног генија пошле су из тог идеалног краја”, каже Дучић у свом еуфоричном пјесничком маниру. Тако је познато да су многе значајне личности из српске историје потекле из тог досељеничког слоја. Нарочито је видно њихово учешће у Првом српском устанку. Припадници Цвијићеве школе, чији су радови објављени у „Насељима српских земаља” (Српски Етнографски зборник Академије наука), навели су поријекло многих истакнутих личности из тог устанка. Тако је кнез Милош Обреновић поријеклом из Братоножића, Ненадовићи, Илија Бирчанин и поп Лука Лазаревић из Бањана, Вук Караџић, војвода Живојин Мишић и Јован Цвијић из Дробњака, Милош Стојићевић Поцерац и Стојан Чупић из Пиве, Хајдук Вељко Петровић и Лазар Мутап из Роваца, Филип Вишњић из Голије, Хаџи-Продан Глигоријевић из Васојевића, Васо Чарапић из Куча и многи други.

О Карађорђевој поријеклу постоје углавном три мишљења: неки тврде да његови преци потичу из Васојевића, други – да потичу из Климената (Малесија), а трећи тврде да су пореклом из Зете.

У Васојевићима се увријестило мишљење да отуда потичу преци Карађорђеви, али без стварног основа. Радосав Вешовић у својој, иначе запаженој монографији *Племе Васојевићи* (Сарајево 1935. г.) каже да у дому Карађорђевића „чува се једно одређено предање о поријеклу од васојевићког племена“ (стр. 270). У даљем излагању и сам признаје да у Васојевићима не знају чак ни од којег су братства преци Карађорђеви, па каже да Карађорђа у Васојевићима присвајају двије гране Раевића: Лопанци (Бојовићи, Вешовићи, Поповићи, Ђукићи и др.) и Ковачевићи-Ђуришићи (без писаних докумената) од којег су рода и братства Карађорђевићи, али се може узети као поуздано да су њихови преци иселили са васојевићких страна“ (с. 272).

И на научном скупу у Великој Плани у јулу 1992. г., приликом обиљежавања 175. годишњице Карађорђевој смрти, Миомир Дашић понавља мишљење свог земљака Радосава Вешовића о васојевићком поријеклу Карађорђа, без историјских података, позивајући се на Сарајлију и Његоша. Поготову је без икаквог сигурног доказа Дашићева тврдња да Карађорђе, па према томе, и Васојевићи потичу од Немањиха. То су већ познате старе приче по којима скоро сва црногорска племена воде поријекло од неких средњовјековних владарских или властелинских породица што су већ давно демантовали представници научне историографије Иларион Руварац, Љубомир Ковачевић и други.

Посебно је занимљиво друго тврђење, по коме преци Карађорђеви потичу из Климената. О томе говоре први писани извори на француском језику које је објавио српски историчар и дипломата Михаило Гавриловић у своме раду *Историја из париских архива*, објављеном у Београду 1904. год. У Париским архивима о Карађорђевој поријеклу говоре два извештаја која се односе на Први српски устанак, а потичу од Наполеоновог војсковође барона Меријажа (Meriège), који јавља Министарству иностраних послова из Трста 28. фебруара 1810. г. да се Клименти и Црногорци из горње Црне Горе боре под српском заставом, чији се број рачуна на 20000 људи, па наставља: „Село или варошица Климената је постојбина Црног Ђорђа, највећи број његових рођака ту станије, и они су вође овога краја. (*Le ville ou bourg de Clementi est la patrie de Czerni Georges, la plus grande partie de ses parents y habite, et ils sont les chefs du pays*)“ (*Историја...*, стр. 522).

Други извештај је генерални рапорт барона Меријажа писан у Паризу 14. јула 1811. г. Тамо стоји: „Главни командант Срба је један грубијан, али здрава разума и такве енергије каква је потребна једном вођи странке у Турској. Његова породица је из Климената... горње Црне Горе, чија су племена донекле под његовим утицајем“. („*Ce commandant en chef des Serviens est un homme grossier mais de bon sens et d'une énergie telle qu'il convient a un chef de parti en Turquie. Sa*

famille est de Clemento, vill... de Hauts-Montenegrins, dont les peuplades sont, quoique faiblement, sous son influence" (Ispisi..., стр. 672). (Iza riječi Clementa stoji nedovršena riječ vill... и преводноочева примједба: лоцијепано, па се вјероватно ради о ријечима ville ou bourg, као што стоји и у првом извјештају.)

Из овога би се могао извести закључак, према француским извјештајима, да су Карађорђеви преци из Климената, који насељавају сјеверну Малесију до предјела Гусиња. Клименти су поарбанашско српско племе пресељено са ријеке Мораче, из предјела Куча и Пипера, као што су утврдили историчари и етнологзи (Јован Томић, Андрија Јовићевић и др.). Клименти припадају области Малесији, која се простире од Скадра према Подгорици и даље на сјевер, поред Куча и Васојевића, до предјела Гусиња. То је највеће малисорско племе, настањено на сјеверном дијелу Малесије око извора Цијевне, у планинском предјелу Проклетија до Гусиња. По предању Малисора, каже Андрија Јовићевић, преци скоро свих малисорских племена досељени су из црногорских брда, Босне и Херцеговине, док у Кментима такође постоји предање да су њихови преци били православни из српских крајева, а језик српски, што свједоче остаци православне цркве у Никчима, тј. у Климентима изнад Цијевне, па су доцније, послје пада српске средњовековне државе под турску власт, покатоличени (Андрија Јовићевић, *Малесија*, Српски етнографски зборник, XXVII, 1923, стр. 73). По предању Малисора, а слично предање постоји и код нас, и многа црногорска племена потичу из Климента и осталих предјела Малесије. За вријеме српског царства многи су се Арбанаси посрбили, за вријеме Турака многи Срби поарбанашили – каже А. Јовићевић. Иначе Клименти су познати као необично храбро и борбено племе, које је испосило велики отпор противу Турака, некад и у савезу са Кучима, због чега су их турске власти прогониле и исељавале, па су се назалазили у сталном покрету.

Треће мишљење је да Карађорђеви преци потичу из Зете, села Врањ код Скадарског језера. У дјелу *Племя Кучи* (Београд 1904. г., с. 340) Марко Миљанов каже да је чуо предање да је Карађорђе родом из Врања; а у Индексу лица и мјеста тог дјела, који је саставио наш познати историчар Љубомир Ковачевић, стоји: „Врањ, село у Зети. Године 1875. чуо сам у Црној Гори да је Карађорђе родом из Врања (Врањани славе Св. Климента)”. Ово предање се сачувало нарочито код Куча и Подгоричана, оно каже да су преци Карађорђеви некада живјели у Дољанима код Подгорице, од којих неки пређу у Врањ, село у Зети. Преци Карађорђеви славили су Св. Николу у Дољанима, а у селу Врањ узели су славу Св. Климента (Гласник Етнографског Института, САН II–III, 1953/4, с. 85).

У свом раду *Помену црногорских племена у којорским синоменицима* историчар Ристо Ковијанић (књ. II, 54, Титоград 1974) каже да се зна да је Карађорђе родом из Зете, али се не зна из којег мјеста; међутим, узевши у обзир предање, значило би да је предак Карађорђев прешао из Врања преко Пипера, задржао се – по предању – у Лопатама више Лијеве Ријеке, затим у Бихору, одакле се он, или његов потомак, преселио у Србију. А за село Врањ

Ковијанић каже да је то старо средњовековно насеље у равници доње Зете близу Скадарског језера, крај средњовековног „великог пута“ Скадар – Подгорица – Оногшт (Никшић) – Дубровник, који се помиње у Љетопису попа Дукљанина.

Двије наведене тврдње; прва, да Карађорђеви преци потичу из Климента или Гусиња (горња Црна Гора, како стоји у француским изворима), и друга, да Карађорђеви преци потичу из Зете, не противрече једна другој; напротив, оне се допуњују. Како у својој монографији о Малесији наводи А. Јовићевић, Клименти из „горње Црне Горе“, који су се граничили са Кучима и Васојевићима, спуштали су се зими из својих планинских насеља са стадима у равничарске предјеле око Скадарског језера, Хумског блата и Зетског поља, а у прољеће се враћали у своја села, јер им је главно занимање било сточарство. И по дефтеру Скендербега Црнојевића, катун који су се зими спуштали у жупе и на обале Скадарског језера плаћали су порез за зимовање. Пошто је село Врањ у зетској равници код Скадарског језера, близу Хумског блата, дакле у предјелима гдје су Клименти зимовали са својим стадима, сасвим је могућно и лако претпоставити да се пошеки од тих сточара и стално настањивао у зетској равници, гдје се налази и село Врањ, одакле потичу и Карађорђеви преци.

Остаје питање братства од којег потиче Карађорђе у помелутој монографији о Васојевићима (с. 271) Радосав Вешовић наводи предање да Карађорђе потиче од васојевићких старосједилаца Србљака, и то помиње тек узгред, не дајући му важност. Међутим, то мало братство Гурешкић, за које Вешовић и Дашкић кажу да потиче од васојевићких старосједилаца Србљака, ти Гурешкићи нијесу из Васојевића него из Бихора, и нијесу Србљаци него Зећани, одакле се њихов предак Трипка Гуреш доселио преко Васојевића у Бихор, село Црнча (Лозна) у бјелопољском крају. То тврде Гурешкићи из Црнче, потомци Трипка Гуреша, који се, по њиховом казивању, доселио из села Врањ у првој половини XVIII вијека, најприје на Златицу и Дољане код Подгорице, одатле у Лијеву Ријеку, а из Лијеве Ријеке у село Црнчу, у Бихору, гдје и данас живе његови потомци.

Синови Трипкови били су Антоније, Петропије и Маријан. Син Петропијев Јован, тврде њихови потомци, убио у свађи неког муслимана па побјегао преко Пештера у Србију, од којег је Петар, отац Карађорђевић. Најзад, тврде данас Гурешкићи, кад је Карађорђе 1809. г. дошао са војском у Сјеницу да се састане са црногорском војском Петра I Петровића, дошли су му његови рођаци из Бихора којима је, приликом одласка из Сјенице, поклонно неке војничке казане и чутурицу.

Гурешкићи славе Св. Климента као и становници Врања. Зна се да је и Карађорђе са породицом славно Св. Климента. Доцније су потомци Карађорђеви промијенили ту славу и узели за свога славског патрона Св. Андрију Првозваног, који пада на дан када су српски устаници на јуриш заузели Београд, 30. новембра (по старом календару 1806. г.)

О овоме Трипку Гурешу постоји прича и пјесма у Ровцима (Ровчани кажу Гурин), коју је објавио С. М. Сарајлија у *Пјеваници црногорској и херцеговачкој*,

гдје је он неко вријеме живио па, побивши неке колашинске харачлије, побјегао у Васојевиће. На основу те пјесме и прича појавио се у „Зборнику Историјског музеја Србије“ (бр. 15–16, стр. 71–74, стр. 71–74, Бгд. 1979. г.) чланак који се не може узети озбиљно, јер је писан тенденциозно. Наиме, чланкописац (Д. Вуковић) својом тврдњом да су преци Карађорђеви из Ровца имао је намјеру да „докаже“ да је тај Тришко Гуриш род његовим Вуковићима, који потичу од сеоског кнеза Богдана Војиновића (из села Војиновића на Чеву) а којег он назива Војиновић, који тобоже потиче од косовских Војиновића, властеле и сродника цара Душана, па, према томе, и његово братство Вуковића. Ово је измишљотина, јер такво предање не постоји у Ровцима. Ровчани показују мјесто у селу Веље Дубоко гдје је тај Тришко Гуриш живио, али га не вежу ни за једно ровачко братство, него да се однекуд доселио, живио неко вријеме у Ровцима, а затим се, послје убиства харачлија, одселио у Васојевиће, кажу Ровчани.

Овим би, по нашем дубоком увјерењу, било коначно скинуто питање Карађорђевог поријека.

Генерални провидур за млетачку Далмацију из Сплита Александар Молин јавља млетачком Сенату 23. јула 1691. г. да је скадарски паша Сулејман-паша Бушатлија позвао на вјеру три првака брдских племена, али је погазио ријеч па је двојицу посјекао, а да је трећи побјегао. Овај документ, као и остали документи који се односе на извјештаје млетачких провидура из Далмације млетачком Сенату од 1687. до 1735. г. објављен је у Риму 1896. г.: R. Ongania, *Il Montenegro da relazioni dei provveditori veneti (1687-1735)*, Roma 1896. с. 78. – Тако дознајемо по овом документу оно што тврди и традиција и народне пјесме, да је скадарски паша позвао на вјеру три представника брдских племена, па двојицу посјекао, а трећи „умаче“, тј. спасао се бјегством. А што је особито важно, наводи се датум тог догађаја.

По завршетку Морејског рата, који се завршио Карловачким миром 1699. г., Турци су напали Црну Гору, везир Ђуприлић 1714. г., када су помоћу потурица дошли у Ровца, нашли болесног Вуксана у једној пећини поред ријеке Мртвице, посјекли га а његову породицу уништили.

Међутим, једно предање сачувано у Старој Црној Гори (забиљежио етнолог Андрија Јовановић – Цвијићева школа) говори да је Вуксан Булатовић живио крајем XVI и у првој половини XVII вијека, па да га, послје његовог бјегства из Скадра, неки ровачки главари нијесу примили, па је отишао у Стару Црну Гору – Љешанску, Ријечку и Црмничку нахију – гдје је са четама водио борбе око Скадарског језера противу Турака, па да је тамо погинуо око 1630. г. (в. Енциклопедију Југославије: Булатовић Вуксан) А. Јовићевић у својим необјављеним записима каже да је погинуо на „деклинској страни Скадарског језера, и то баш онамо одакле је могао видјети своју малу задужбину“.

Интересантно је да се и код Ровчана могло чути мишљење да је Вуксан живио у првој половини XVII вијека, само су мислили на оног другог Вуксана, који се спасао скадарског ropства, а не оног првог, јер нијесу знали да постоје